

ȚINUTUL HERȚA: CAUZELE OCUPAȚIEI SOVIETICE**DIN 28 IUNIE 1940***Aurelian LAVRIC**Catedra Relații Internaționale*

One of the less understood aspects of the Soviet aggression from 1940 and annexation of the Eastern Romanian territories Bessarabia and Northern Bukovina regards the Hertsa district. In the diplomatic note (ultimatum) of the Soviet Government were demanded Bessarabia and Northern Bukovina. Hertsa district never was a part of Bessarabia or Bukovina. In the Romanian and Moldovan historiographies are used a few myths about the causes of the Hertsa district annexation: the exceeding of the border line from the map by the Soviet troops of occupation; Hertsa zone was a part of the Cernăuți district (due to some recent modifications of the territorial-administrative boundaries within Romanian state), so the Soviet authorities annexed it with all Cernăuți district; historically Hertsa zone was a part of the old Moldovan Cernăuți district (ținut); the role of Jewish community of Hertsa town in the days of the Soviet occupation (Junet 28-29, 1940) (oral sources); according to the Buftea treaty from 1918, Romania ceded some territories (including Hertsa zone) near Bucovina to Austria (i.e. Bukovina). The author demonstrates that from the very beginning the Soviet authorities wanted Hertsa district and did meant to occupy it in order to have a security zone near Noua Suliță sector of the railway Lvov – Chișinău (evaluated as a strategic one) and, most probably, near Cernăuți city.

Raionul Herța (cu excepția satelor bucovinene Ostrița, Țureni, parțial Mamornița „până la vama veche – actuala clădire a școlii din Țureni de lângă pod, pârâul fiind frontiera naturală a Bucovinei” și Puieni-Bucovina din raionul Herța) întrunește, în linii generale, teritoriul fostului ținut Herța (incluzând și satul Tureatca din actualul raion Hilboca). Până la 1940 făcea parte din Regatul Român, județul Dorohoi, plasa Herței, având o suprafață de 304 km² și fiind format din 9 comune cu 32 sate. „Raionul reprezintă, ca și în cazul satelor românești de lângă Tisa din Transcarpatia, un areal compact românesc, având în componența sa doar un singur sătuleț de ucraineni – Mamornița ucraineană. Din acest teritoriu a făcut parte și satul Prisaca – atestat la 1930, în care în acel an din 193 de locuitori 189 erau români și 4 – de altă etnie, ruteni (ucraineni) nu au fost atestați. În perioada sovietică satul a dispărut. La momentul restabilirii raionului în componența regiunii Cernăuți, în 1992 (în baza recensământului din 1989), aici trăiau 29.611 de locuitori. Populația românească constituia 27.517 persoane sau 92,93%, 23.539 dintre ei se declarau români și 3.978 – moldoveni; ultimii erau din satele Ostrița, Țureni și Mamornița românească din fostul raion rural Cernăuți, format imediat după război, unde românii erau arbitrar trecuți în pașaport ca fiind „moldoveni”. În raion mai locuiau 1.569 (sau 5,3%) ucrainieni, 431 (sau 1,46%) ruși, 18 (sau 0,06%) poloni, 15 (sau 0,05%) evrei și 61 (sau 0,2%) de alte etnii. La populația neromânească aparțineau grănicerii cu familiile lor, precum și o parte din specialiștii și funcționarii sosiți aici prin repartizare” [1]. Conform rezultatelor recensământului din 2001, în raion locuiau deja 32.316 persoane, iar populația românească atinge cifra de 30.310 persoane (29.554 români și 756 moldoveni), sau 93,79% din populația totală a raionului.

Deși s-au publicat mai multe studii în care s-a făcut referință la cauzele ocupării și anexării la 28 iunie – 3 iulie 1940 a ținutului Herța de către URSS, până astăzi mai sunt vehiculate unele mituri sau presupuneri neîntemeiate cu privire la evenimentele respective. Faptul că URSS a ocupat la 28 iunie 1940 Basarabia este explicat prin manipularea la care a recurs regimul bolșevic de la Moscova, care a revendicat continuitatea și succesiunea Imperiului Țarist, respectiv a reinstaurării jurisdicției asupra teritoriilor pe care Rusia le deținuse (ocupase și anexase) în trecut, recurgând la un fals când a declarat că majoritatea populației Basarabiei o formează ucrainenii. Prin protocolul adițional la Tratatul de neagresiune sovieto-german (Pactul Molotov-Rebentrop) din 23 august 1939 Rusia și-a asigurat din partea Germaniei libertatea de a reanexa Basarabia, în condițiile în care Franța și Anglia erau neputincioase și nu s-au opus. Deși a ridicat întrebări pretenția regimului bolșevic de a ocupa nordul Bucovinei – teritoriu care nu a fost menționat în protocolul adițional secret și care nu a aparținut nicodată Imperiului Țarist, întrucât era vorba despre o parte a unei provincii ce a fost răpită Principatului Moldovei în 1775 de către Imperiul Austro-Ungar, s-a considerat că a avut loc o reanexare ce s-a întemeiat pe un precedent istoric. Diplomații germani au consimțit anexarea nordului Bucovinei în cursul consultărilor avute cu autoritățile sovietice înainte de 28 iunie 1940.

În ceea ce privește ținutul Herța, care nu a făcut parte nici din Basarabia, nici din Bucovina, situația este cu totul neclară. Nu există nici o „justificare” pentru anexarea ținutului la 28 iunie 1940 – vreun precedent istoric care să vorbească despre faptul că teritoriul respectiv a mai fost răpit înainte de vreunul dintre imperiile limitrofe Principatului Moldovei (evident, faptul că Basarabia și Bucovina mai fuseseră răpite în trecut nu acorda nici un drept regimului totalitar de la Moscova să recurgă la o nouă ocupație). Am identificat cinci presupuneri mai notorii cu privire la cauzele anexării ținutului Herța la 28 iunie – 3 iulie 1940:

1. Nicolae Ciachir nota: „Am încercat să ne explicăm de ce sovieticii au ocupat o parte din județul Dorohoi, care făcea parte din Moldova, și nu am găsit nici o explicație logică. Probabil, e o rezultată generată de următoarea conjunctură: în 1938 s-au făcut unele **modificări administrative**. S-au redus cinci județe – cele mai mici. Astfel, județele Rădăuți, Storojineț și Suceava au format noul județ Suceava, cu reședința la Rădăuți. Concomitent, **plasa Herța din județul Dorohoi a trecut la județul Cernăuți**” [2] (subl. A.L.).

2. Ion Popescu și Constantin Ungureanu menționează, la rândul lor, că „ținutul Herța, «un teritoriu curat românesc, care n-a fost niciodată sub vreo ocupație străină și care a făcut parte din România Veche», a avut de împărțit soatra tragică a nordului Bucovinei. Teritoriul acestui ținut se întinde pe o suprafață de cca 30.400 ha, având o populație de aproximativ 35.000 de români. Sovieticii au pus stăpânire pe el la 29 iunie 1940, pretextând că **s-au «rătăcit»**. Astfel, 27 de localități herțene, care au aparținut anterior județului Dorohoi din Vechiul Regat, au trecut în componența U.R.S.S.” [3] (subl. A.L.).

3. Un fapt interesant atrage atenția în legătură cu ținutul Herța: până la încorporarea teritoriului, numit ulterior Bucovina, la Austria, în 1775, zona în cauză **a făcut parte din ținutul Cernăuți** (care acum face parte din regiunea Cernăuți din Ucraina). Între anii 1775-1777 orașul s-a aflat sub ocupația armatelor austriece, dar târgul, împreună cu circa 30 de sate (cifra diferă în diferite surse), a revenit Moldovei, în cadrul nou-înființatului ținut Herța. Acest ținut a fost desființat în anul 1834 și înglobat ținutului Dorohoi, în care devine plasă. Așadar, denumirea „ținutul Herța” se datorează statutului pe care l-a avut zona respectivă între anii 1775-1834 (59 de ani), când a existat ca ținut în cadrul Principatului Moldovei. „După Unirea Principatelor (1859), ținuturile moldovenești au fost transformate în județe, iar ocoalele în plase. Astfel, ocolul Herța din ținutul Dorohoi a devenit plasa Herța din județul Dorohoi, situație care s-a menținut până în 1940” [4]. După cum rezultă din lucrarea lui Nicolae Ciachir, citată mai sus, totuși situația s-a menținut până în 1938, când plasa Herța a trecut în județul Cernăuți. Practic, în 1938 s-a revenit la starea de lucruri din 1775, când a fost anexat de către Austria nord-vestul Moldovei (teritoriu pe care l-au denumit Bucovina): „88% din teritoriul ținutului Cernăuți (2.297 km²) a fost anexat la Austria, iar 20 de sate din ținut, cu o suprafață de 315 km², în care existau 940 de case (cca 4.700 locuitori), au rămas după anul 1775 la Moldova. Mai târziu pe acest teritoriu s-a format ținutul Herța. În realitate, au rămas la Moldova numai 17 sate din ținutul Cernăuți, precum și o parte din satele Mamornița și Lucovița, care după delimitarea noii frontiere au nimerit pe hotar și au fost dezmembrate. Important este de menționat că satele Mamornița și Lucovița, rămase la Moldova, și-au păstrat caracterul românesc până în prezent, în timp ce aceleași sate, care au fost anexate la Bucovina și sunt despărțite de un pârau, treptat s-au ucrainizat. Recensământul rusesc din 1774 a înregistrat în 16 sate din zona Herței numai 628 de case locuite și un număr foarte mare de case pustii – 118” [5].

Într-un alt loc din aceeași sursă autorul notează: „(...) după încheierea convenției de la Balamutovca [privind delimitarea frontierei, notă A.L.] Imperiul Habsburgic a retrocedat Moldovei 14 sate (după alte informații – 12 sate) din sudul ținutului Cernăuți (este vorba despre satele din zona Herței)” [6]. Zona Herței făcea parte din ocolul Târgului, din cadrul ținutului Cernăuți. „Din acest ocol făceau parte 29 de sate și târgul Cernăuți. După delimitarea frontierei, în Bucovina ocupată au rămas 14 localități din acest ocol, iar restul satelor, și anume: Molnița, Sănehău (Horbova), Hreățca, Culiceni, Fundoaia, Godinești, Buda de Sus, Buda de Jos, Noua Suliță (o parte din moșia satului a fost încorporată în Bucovina, iar restul a dispărut), Bocești, Mogoșești, Țănteni, Târnuca, Movila Herței, Fundul Herței și Pilipăuți au fost retrocedate Moldovei. În prezent toate satele acestea (cu excepția satului Fundul Herței) fac parte din raionul Herța, regiunea Cernăuți, în componența Ucrainei” [7]. Ne putem întreba dacă nu cumva, în 1940, ocupanții sovietici s-au gândit să anexeze ținutul Herța – ca parte a ținutului Cernăuți – atât în 1775, cât și ca parte a județului Cernăuți din 1938 (chiar dacă în nota secretă la pactul Molotov – Ribbentrop nu se menționa nimic nici cu privire la Bucovina, nici cu privire la ținutul Cernăuți în hotarele sale din 1775 sau la județul Cernăuți în hotarele sale din 1938).

4. „La 5 martie 1918, fiind constrânsă, România a semnat pacea preliminară de la Buftea, iar la 7 mai 1918 – Tratatul de pace de la București, prin care România renunța la teritoriile românești din Austro-Ungaria,

iar teritoriul Bucovinei urma să fie mărit cu ținutul Hotin, o parte din județul Dorohoi și cu Dornele românești” [8]. Deși sursa nu precizează care era acea parte din ținutul Dorohoi, rezultă că era vorba tocmai despre ținutul Herța. Ne putem întreba dacă nu cumva agresorii sovietici au dus la îndeplinire planurile urzite de austrieci în 1918 de anexare a teritoriului românesc al ținutului Herța.

5. „Toate satele din Ținutul Herța și-au păstrat caracterul românesc (...) [pe parcursul perioadei 1775-1918]. Doar în târgul Herța era un număr important de evrei, care se ocupau în principal cu meșteșugurile și comerțul” [9]. Răspunzând la întrebarea de ce ținutul Herța a fost ocupat și anexat de URSS, un originar din raionul Herța și-a expus opinia conform căreia în timpul înaintării trupelor de ocupație sovietice reprezentanți ai numeroasei comunități evreiești din orașul Herța [deși orașul era unul mic, acolo existau câteva bănci, aflate în proprietatea unor etnici evrei] au luat legătura cu agresorii și i-au rugat să ocupe și orașul Herța (cu această ocazie au fost ocupate și satele adiacente).

Acestea sunt doar câteva dintre versiunile, fără vreo confirmare documentară, cu privire la anexarea ținutului Herța, în zilele de 28 iunie – 3 iulie 1940, de către Uniunea Sovietică totalitară. Chiar și reputatul cercetător Valeriu Florin Dobrinescu, după ce oferă documente care pot să elucideze acest moment istoric, în încheierea volumului în care le-a publicat notează: „Uniunea Sovietică (...) a depășit cadrul fixat pe harta care însoțea nota ultimativă prin ocuparea teritoriului Herța” [10]. Pentru ca să scoatem la lumină adevărul, se impune referirea la mai multe documente care au fost publicate până în prezent. În cartea sa Dobrinescu menționează: „Două chestiuni au ieșit în evidență în primele zile de la prezentarea notelor ultimative. Prima s-a referit la ritmul rapid al mișcării trupelor sovietice care, la 30 iunie, au ajuns cu elementele motorizate chiar pe Prut. (...) O a doua problemă a avut în vedere **depășirea cadrului teritorial fixat pe harta** (subl. A.L.) care însoțea nota ultimativă la frontiera la est de Mamornița. Davidescu [ministrul României la Moscova] anunța Bucureștiul că s-ar putea face un demers la Berlin, arătându-se că «nu e vorba nici de Basarabia, nici de Bucovina, ci de un teritoriu din Vechiul Regat». Ministrul român de la Moscova a prezentat lui Molotov faptul că impreciziunea frazei «în regiunea Herța» din prima notă sovietică «agravează considerabil situația, dat fiind că trupele sovietice au înaintat adânc în teritoriul Vechiului Regat al României». Davidescu a reamintit șefului diplomației sovietice că, în noaptea de 26 iunie, a cerut «o descriere detaliată a liniei în această regiune» și a rugat «să se reexamineze chestiunea prin rectificarea liniei la est de Mamornița». Molotov a replicat că problema va fi în atenția Comisiei de la Odesa, dar că rezolvarea ei «i se pare dificilă». Schulenburg [ambasadorul german la Moscova] cunoștea și el situația, dar nu a putut face vreun demers fără a avea instrucțiuni de la guvernul său. Informat, guvernul de la Berlin a fost de acord cu nemulțumirea României. Davidescu a încercat, pentru rezolvarea acestei chestiuni, o audiență la Stalin, dar i s-a spus că acesta era «extrem de ocupat». La următoarea întâlnire, Dekanozov [adjunctul comisarului sovietic pentru afaceri externe] i-a comunicat că guvernul sovietic nu consimte la o schimbare a liniei «acceptate» în Bucovina. Din nou, Davidescu i-a demonstrat că linia era departe de a fi acceptată” [11].

Din aceste informații rezultă o contradicție: pe de o parte, ministrul Davidescu și autoritățile române au presupus că a avut loc „depășirea cadrului teritorial fixat pe harta care însoțea nota ultimativă”, afirmând pe drept cuvânt că „trupele sovietice au înaintat adânc în teritoriul Vechiului Regat al României”. Pe de altă parte, Davidescu a cerut în noaptea de 26 iunie 1940 „să se reexamineze chestiunea prin rectificarea liniei la est de Mamornița”, ceea ce înseamnă că autoritățile sovietice de la bun început au inclus ținutul Herța în teritoriul care urma să fie anexat. De aceea, Molotov a declarat că rezolvarea acestei probleme „i se pare dificilă”. De altfel, în „Jurnalul” său (din perioada 1941-1944), citat de Dobrinescu, Grigore Gafencu, ministru de externe al României în iunie 1940, a menționat foarte clar, în întrevvedere sa din 24 iunie 1941 (când era ministrul României la Moscova), că „prin brutalul ultimatum din anul trecut, prin care ni s-a cerut nu numai Basarabia, dar și Bucovina, și un colț din vechea Moldovă, prin încălcările teritoriului nostru, care au urmat de atunci, prin actele de forță ce au intervenit pe Dunăre, chiar în timpul negocierilor pentru stabilirea liniei de demarcație, Uniunea Sovietică a distrus în România orice sentiment de încredere și de siguranță și i-a trezit îndreptățita teamă că însăși ființa statului român e în primejdie” [12]. Rezultă deci că Uniunea Sovietică de la început a avut în vedere anexarea, împreună cu Basarabia și nordul Bucovinei, a colțului din vechea Moldovă – a ținutului Herța.

Din documentele pe care le-a publicat V.F. Dobrinescu rezultă clar confuzia care s-a creat în structurile de conducere de la București în zilele cuceririi teritoriului românesc. Într-un „Raport Informativ al Biroului de Statistică Militar Iași” se nota că „azi, 29 iunie, tancurile sovietice au intrat în Herța. Tancurile au deschis

foc, omorând pe căpitanul Boros, doi soldați și rănind pe sublocotenentul Dragomir. În urma parlamentărilor s-au retras la ieșire – N. V. Herța”. Într-o telegramă a Armatei a 3-a se nota: „1. Locotenentul, trimis de Colonelul Atanasiu (Comandantul Grupării Tactice de pe Masivul Păduros Herța) să ia contactul cu elementele ruse intrate în Herța, a comunicat că rușii au declarat că au greșit că au mers până la Herța. La ora 12 se așteaptă răspunsul comandamentului de corp de armată de la Cernăuți, unde au trimis un car de luptă după ordine și vor comunica rezultatul. 2. Detașamentul, aflat pe Prut la Mamornița și care fusese dezarmat de ruși, a fost reînarmat și a primit ordin să se dirijeze la locul lui de dispozitiv” [13]. În aceeași ordine de idei, Sir Reginald Hoare, ministrul Angliei la București, nota într-o telegramă (din 1 iulie 1940) trimisă autorităților de la Londra că „trupele rusești au trecut (noua) frontieră de sud a Cernăuților, dar, ca răspuns la protestele românilor, autoritățile sovietice au promis să se retragă” [14]. Probabil, diplomații britanici au obținut această informație din surse românești, fără să se edifice și asupra poziției Uniunii Sovietice cu privire la „noua frontieră de sud a Cernăuților”. Totuși, într-o telegramă a ambasadorului Germaniei la Moscova, Schulenburg, către Oficiul German de Relații Externe, din 26 iunie 1940, se menționa: „Molotov m-a convocat azi după-amiază și a declarat că, pe baza convorbirii pe care el a avut-o cu mine ieri, Guvernul sovietic s-a decis să-și limiteze cererile asupra părții de nord a Bucovinei și a orașului Cernăuți [până atunci sovieticii au declarat intenția de a anexa întreaga Bucovină]. După părerea Rusiei, granița ar merge de la punctul cel mai sudic al Ucrainei sovietice de vest la Mt. Kniatiasa, spre est de-a lungul Sucevei și apoi spre nord-est până la Herța și Prut, prin care Uniunea Sovietică ar obține legătura directă de cale ferată Basarabia – via Cernăuți – la Lemberg. Molotov a adăugat că Uniunea Sovietică se așteaptă la sprijinul Germaniei în cererea sa” [15]. Prin expresia „până la Herța și Prut” Molotov și conducerea Rusiei puteau înțelege anexarea ținutului Herța, iar conducerea României – că ținutul rămâne statului român.

Confuzia care s-a creat atunci a fost condiționată și de faptul că harta anexă la ultimatumul sovietic, pe care era trasată, cu creion roșu, „linia Molotov”, era întocmită la scara de 1 : 1.800.000. Ea a fost dată spre executare la 3 noiembrie 1939 și a fost editată în ianuarie 1940, în 25.000 de exemplare, reprezentând „Harta Statelor Peninsulei Balcanice” (Basarabia era reprodusă hașurată în aceeași culoare ca și Uniunea Sovietică) [16]. Pe 26 iunie 1940, când V. Molotov i-a transmis, la orele 22.00, ultimatumul lui Gh. Davidescu, „ministrul român a refuzat să ia harta cu noul traseu de frontieră, motivând că nu o putea transmite la București, dar a scris denumirile principalelor puncte ale liniei trasate” [17]. Diplomatul român și-a îndeplinit datoria: deși nu a ridicat harta, în noaptea de 26 iunie el a cerut totuși o descriere detaliată a liniei în această regiune și, constatând că în teritoriul ce urma să fie anexat a fost inclus ținutul Herța, care nu făcea parte din provinciile Bucovina și Basarabia, a rugat să se reexamineze chestiunea prin rectificarea liniei la est de Mamornița. Molotov a replicat că problema va fi în atenția Comisiei de la Odesa, dar că rezolvarea ei „i se pare dificilă”. La 27 iunie 1940 (seara, la 22.50) ministrul Davidescu a transmis răspunsul dat de Guvernul României la nota ultimativă sovietică, arătând că este gata pentru negocieri. La ora 1,30 (27/28 iunie 1940), noaptea, Davidescu a fost convocat pentru a i se transmite cea de a doua notă ultimativă a URSS privind cedarea neîntârziată a Basarabiei și a nordului Bucovinei.

Pe 28 iunie, la ora 11.00 (termenul fixat în ultimatum era ora 12.00), Guvernul României a răspuns la a doua notă, arătând că „pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primescă condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic” [18]. Astfel, autoritățile române au acceptat linia Molotov de pe harta respectivă. La 29 iunie 1940, la ora 17.30, ministrul român la Moscova Gh. Davidescu a avut o întâlnire cu V. Molotov. Diplomatul român „a încercat să obțină rectificarea traseului de frontieră cu Bucovina. Ministrul român i-a declarat lui V. Molotov că deoarece linia în regiunea Herța nu a fost fixată exact, el nu a comunicat foarte clar despre aceasta guvernului său. Când privea harta prezentată de Molotov, nu a înțeles: linia trecea pe la nord de Herța sau în altă direcție? În acest moment trupele sovietice au ajuns cu 11 km mai la sud de acest oraș. Guvernul român insistă ca această regiune să rămână României, deoarece este un teritoriu străvechi românesc și a aparținut României înainte de războiul din 1914. De aceea, partea română propunea ca linia frontierei să fie trasată conform fostei frontiere între Austro-Ungaria și România. (...) V. Molotov i-a amintit reprezentantului României că «în cadrul convorbirii din 26 iunie i-a recomandat să ia harta pe care era trasată granița propusă, dar ministrul plenipotențiar a refuzat și s-a limitat la însemnări privind cele mai importante puncte de frontieră. Astăzi harta este publicată în ziare. Ministrul poate primi această hartă și acum». Cât privește solicitarea Bucureștilor privind modificarea liniei de frontieră, comisarul sovietic a spus că el «prevede dificultăți în

soluționarea acestei chestiuni în direcția dorită de Guvernul României». Totuși, conducerea de la Kremlin a decis să consulte militarii și la 30 iunie Marele Stat Major al Armatei Roșii i-a solicitat lui Vatutin, șeful statului major al Frontului de Sud, ca până la ora 14.00 «să comunice aprecierea regiunii Herța din optica importanței militare și economice a acesteia». În răspunsul său Vatutin a relatat că «Herța nu are vreo importanță din punct de vedere economic. Din punct de vedere militar, regiunea Herța, fiind amplasată pe malul de sud al râului Prut, ocupă o situație de comandă avantajoasă asupra regiunii Novoselița (stația de cale ferată), reprezintă un pod de drumuri și un punct consolidat. De aceea, este necesar să avem regiunea Herța în mâinile noastre». Acest răspuns a fost transmis la 1 iulie 1940 Comisariatului Afacerilor Străine al Uniunii Sovietice” [19].

Așadar, cauza principală a anexării ținutului Herța a constituit-o „motivația” militarilor după care teritoriul respectiv, fiind un punct consolidat, are importanță strategică, deoarece prin el este asigurată securitatea stației de cale ferată din Noua Suliță, care face legătura dintre Basarabia și Galiția via Cernăuți. Sovieticii se considerau în drept să ocupe ținutul Herța, deoarece lăseau României linia de cale ferată ce trecea de la râul Suceava spre Rădăuți. Ca și cum ocupanții ofereau României un sector de cale ferată de pe teritoriul Rusiei, sau ca și cum ei considerau că tot teritoriul Bucovinei le-ar aparține și, lăsând sectorul respectiv de cale ferată României, ei erau în drept să ia de la România un teritoriu care nu făcea parte nici din Basarabia, nici din Bucovina. Pe 28 iunie 1940 MAE al României a cerut Legației române la Moscova explicații asupra liniei de frontieră, insistând să fie indicate localitățile prin care trece linia trasă pe harta anexată la Nota sovietică. „Insistența Guvernului român se explică prin faptul că, în corespundere cu linia pe hartă, conform relatărilor făcute de Gh.Davidescu, era vorba nu numai de nordul Bucovinei, ci de o suprafață mult mai extinsă, cuprinzând județele Cernăuți, Storojineț, o parte din județul Rădăuți și o parte din județul Dorohoi din Vechiul Regat. Pretențiile sovietice erau inexplicabile cu atât mai mult cu cât în ultimatumul sovietic adresat Guvernului României nu era vorba de Vechiul Regat și nici de partea de sud a Bucovinei” [20]. Este posibil ca autoritățile de la București să fi considerat că doar județele Storojineț și Cernăuți constituie nordul Bucovinei, în timp ce județul Rădăuți făcea parte din partea de sud a provinciei. „Evidențiind aceste aspecte, Ministerul de Externe cerea ministrului român la Moscova să obțină de urgență rectificarea liniei în conformitate cu condițiile acceptate de România, adică Basarabia și nordul Bucovinei, regiune ce nu putea depăși spre sud hotarele județului Cernăuți. [Dacă este corectă informația furnizată de N.Ciachir, că în 1938, în urma unei reforme teritorial-administrative, ținutul Herța a fost inclus în județul Cernăuți, diplomații români trebuiau să explice că, deși ținutul este parte a județului Cernăuți, nu face parte din provincia Bucovina, notă A.L.]. Nefiind dată nici o posibilitate de a transmite la București, în termenul cerut, respectiva «anexă», care de altfel era întocmită la scara 1: 1 800.000, ministrul român a rugat ca propunerea sovietică să fie precizată pe o hartă militară, indicându-se într-o notă traseul propus din cotă în cotă. Comisarul sovietic a răspuns lui Gh.Davidescu că lucrul acesta urmează a fi efectuat ulterior, repetându-i traseul indicat mai sus. Între 26 și 29 iunie Gh.Davidescu a reiterat de trei ori cererea de a i se comunica detaliat propunerea sovietică vizând frontiera, arătând că scara la care a fost întocmită harta, grosimea liniei, trase cu creion roșu, cuprindea o fâșie de peste 10 km lățime. Deși Molotov, comunica Gh.Davidescu, se arăta la un moment dispus să reexamineze linia în partea ei de răsărit, ulterior însă a comunicat ministrului român că «Guvernul sovietic nu consimte la o schimbare a liniei acceptate în Bucovina». Micile schimbări admise de partea sovietică în legătură cu aplicarea pe teren a «liniei Molotov», preciza V.Dekanazov [comisar-adjunct la Afacerile Externe], aveau să fie aprobate de o comisie mixtă sovieto-română, instituită în acest scop” [21].

După cum se știe, comisia mixtă sovieto-română de la Odesa s-a ocupat de pretențiile sovietice asupra materialului privind calea ferată din Basarabia, flota dunăreană a României (care activa pe sectorul basarabean), despăgubirile revendicate de Uniunea Sovietică, precum și a reglementat restituirea materialului de război al Armatei Române, capturat de Armata Roșie, a proprietăților și valorilor rămase în teritoriile ocupate, de chestiunea evacuării cetățenilor români. Șeful delegației României, generalul A.Aldea, având instrucțiuni din țară, încerca să propună comisiei traseul noului hotar între România și URSS. În instrucțiunile respective, Guvernul de la București cerea generalului Aldea „să încerce a obține linia propusă” (granița dintre Austro-Ungaria și România din 1914), subliniind că „în orice caz trebuie obținut ca linia să nu treacă peste granița Vechiului Regat”. „Ar fi imposibil (...) să ni se ia un colț dintr-un teritoriu care nu a aparținut nici Rusiei, nici vechii Austro-Ungarii și care, ca atare, nu putea fi relatat în Notă decât explicit, nu însă implicit. O hartă nu poate fi decât accesoriul unei Note pe care o precizează și pe care nu o poate extinde” [22], se menționa într-o telegramă de la București. În comisia mixtă de la Odesa (29 iunie – 3 iulie 1940) delegația României nu a obținut rezolvarea acestei probleme.

La începutul lui septembrie 1940 și-a început lucrările comisia mixtă de la Moscova, care avea ca scop delimitarea frontierei (delegația română o numea „linie de demarcație”). Una dintre sarcinile puse în fața delegației României era „să explice echivocul din ziua notei Molotov relativ la colțul vechii Moldove” [23]. Până la începerea lucrărilor comisiei, noul ministru al României la Moscova, Gr.Gafencu, a avut o întrevedere cu V.Molotov, în cadrul căreia i-a atras atenția că „pe linia de demarcare ce rămânea de stabilit se află un punct deosebit de dureros pentru poporul român. Era vorba de porțiunea de pământ din județul Dorohoi, neprevăzută în nota ultimativă, dar care era ocupată de trupele sovietice. «Pentru noi, remarca diplomatul român, această fâșie de pământ, care nu are nicidecum interes strategic sau geografic, are valoare simbolică națională». Dar și de această dată V.Molotov a răspuns, deși calm și amabil, dar categoric, că nu poate să revină asupra acestei chestiuni care a fost dezlegată demult»” [24]. În cadrul audienței avute la 11 septembrie 1940 de Gr.Gafencu la V.Molotov, acesta i-a declarat: «Am lămurit pe Domnul Davidescu de ce nu se poate pune din nou în discuție această chestiune. Am căutat personal să fiu cât mai măsurat în stabilirea liniei de delimitare. Deși armata cerea altă linie, mai corespunzătoare pentru interesele ei, am hotărât să nu cer mai mult, și Guvernul sovietic m-a aprobat. Îmi este de aceea imposibil să dau îndărăt» [25]. În condițiile refuzului „blând dar hotărât” al autorităților sovietice, în persoana lui V.Molotov, delegații români în comisia mixtă de la Moscova au primit la 3 septembrie 1940 instrucțiuni, date de ministrul M. Manoilescu, să accepte ca bază de discuție linia Molotov (deci, renunțarea la ținutul Herța). „Insistând asupra adoptării medianei zonei determinate de creionul roșu pe harta Mototov și stăruind asupra respectării principiului ca în interiorul zonei să se evite împărțirea satelor și să se caute, în limita posibilităților, linii naturale, precum și menajarea comunicațiilor locale indispensabile” [26], delegația română a obținut anumire retușări. „Astfel, s-a reușit a păstra pentru România satele: Orofleana de Sus, Baranca, Fundul Herței și Climăuți” [27]. Însă, încercarea delegației române de a păstra din ținutul Herța și satele Pelihceni și Prisaca „nu a fost admisă de delegația sovietică, ultima precizând că ceea ce a cedat în cadrul tratatelor a fost limita posibilităților ei de consens” [28]. Satul Prisaca a dispărut după ce a fost instaurată ocupația sovietică.

Așadar, anexarea ținutului Herța de către regimul totalitar bolșevic nu s-a datorat reformei teritorial-administrative (cel puțin, sovieticii nu au evocat acest argument), nu s-a datorat faptului că trupele sovietice de ocupație „s-au răătăcit”, nici faptului că ținutul Herța a făcut parte din vechiul ținut moldovenesc Cernăuți (până în 1775) sau circumstanței că în 1918 România a fost constrânsă, prin Tratatul de pace de la București din 7 mai, să renunțe la o parte din județul Dorohoi, dar nici „rugămintii” reprezentanților comunității evreiești din orașul Herța ca zona respectivă să intre în componența statului sovietic (nu s-au găsit documente care să dovedească aceste versiuni). Anexarea ținutului a avut ca pretext faptul că zona era necesară militarilor sovietici pentru a securiza calea ferată și gara din Noua Suliță. Deși militarii sovietici nu au declarat aceasta, mai logică pare totuși explicația că ținutul Herța a fost anexat pentru a îndepărta granița de orașul Cernăuți. Astfel, ținutul Herța a fost cotropit pentru că pe harta anexă la Nota ultimativă sovietică el făcea parte din teritoriul prevăzut a fi ocupat și anexat. Dacă nu ar fi intenționat să anexeze ținutul Herța, acest lucru nu s-ar fi întâmplat. „La 3 iulie, o coloană sovietică intră pe teritoriul județului Maramureș, pătrunzând circa 20 km către Baia Borșa. Înaintând spre Herța, trupele sovietice au dezarmat două batalioane române și au atacat în Herța o subdiviziune a regimentului 16 artilerie, omorând doi ofițeri și patru soldați” [29]. Sovieticii s-au retras din județul Maramureș. Acea intervenție pare să fi fost o manevră menită să dea de înțeles autorităților române că dacă vor opune rezistență în teritoriul revendicat de ocupanți, vor fi atacați pe toată granița sovieto-română. În schimb, ținutul Herța a fost ocupat pentru ca să fie anexat. Confuzia legată de ținutul Herța rezultă și din faptul că, deși istoricul Ion Șișcanu prezintă documente care confirmă faptul că sovieticii de la bun început au inclus ținutul Herța în cadrul teritoriului pe care l-au revendicat, iar apoi ocupat și anexat, el notează în monografia sa: „Așadar, pe lângă realizarea unor pretenții materiale, U.R.S.S. a comis, în 1940, și rapturi teritoriale care depășeau limitele prevederilor «liniei Molotov»” [30]. Dacă în ceea ce privește insulele dunărene Salagnic, Dalerul Mare, Dalerul Mic și Misura afirmația lui Ion Șișcanu este incontestabilă, în ceea ce privește ținutul Herța, din documentele publicate transpare faptul că sovieticii au avut în vedere de la bun început anexarea zonei, împreună cu Basarabia și partea de nord a Bucovinei.

Faptul dacă România ar fi trebuit să respingă ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940 și să opună rezistență regimului totalitar bolșevic agresor a mai fost discutat de istorici, oameni politici, jurnaliști, deși toți sunt conștienți că istoria nu se scrie cu „dacă”. Ne putem întreba totuși, dacă România, care a fost obligată de conjunctura istorică să accepte ultimatumul, ar fi trebuit să opună rezistență în ținutul Herța. Consider că așa cum

nu a putut să opună rezistență în Basarabia și în nordul Bucovinei, nu putea să reziste nici în ținutul Herța, deoarece harta cu „linia Molotov”, înainte de a fi prezentată ministrului României la Moscova, fusese convenită cu ambasadorul Germaniei la Moscova, Schulenburg. Deci, autoritățile sovietice aveau mână liberă să folosească pe deplin forța pentru ocuparea întregului teritoriu prevăzut să fie anexat și indicat pe hartă. Armata română a încercat totuși să se opună ocupanților în Herța, dar lipsa de spirit la regele Carol al II-lea, conducătorul statului (în 1938 el a instituit dictatura regală), a făcut ca orice rezistență să fie redusă la zero. În „Însemnări zilnice” regele nota: „După cum m-am așteptat, URSS nici nu vrea să stea de vorbă pe chestiunea Herța. Ultimele mele speranțe s-au spulberat, am nădărdit că ciocnirea de la Herța ar fi putut provoca alte rezistențe spontane care, astfel, ne-ar fi scăpat cinstea” [31]. Reiese că, fiind lipsit de voință, regele nu a dat ordin să se opună rezistență, dar s-a așteptat ca militarii români, în pofida lipsei unui ordin privind rezistența, să se opună totuși agresorilor, „scăpând cinstea” șefului statului.

Anexarea de către regimul totalitar bolșevic a ținutului Herța în iunie 1940 demonstrează că URSS a ocupat o parte din teritoriul României, utilizând diverse pretexte pentru justificarea reanexării Basarabiei (faptul că a aparținut Imperiului Țarist din 1812 până în 1918 și că ar fi populată de o majoritate ucraineană – afirmație fără vreun temei), pentru justificarea anexării nordului Bucovinei (faptul că ar fi populată de o majoritate ucraineană – afirmație departe de adevăr în ceea ce privește zonele Storojineț, Adâncata și înrejurimile Cernăuțului, dar și faptul că ar constitui o compensație pentru exploatarea timp de 22 de ani a Basarabiei de către România. Întrucât ocupanții supuneau teritoriile pe care le ocupau unei exploatare, așa cum au făcut și cu Basarabia și nordul Bucovinei după 3 iulie 1940, ei nu concepeau că Basarabia în cadrul României, în perioada 1918-1940, a aparținut populației basarabene, care și-a obținut libertatea. Așa cum nu se poate afirma că România ar fi exploatat în perioada respectivă Transilvania sau orice altă provincie românească, nu se poate afirma nici că ar fi avut loc o exploatare a Basarabiei. Dimpotrivă, Guvernul României a făcut investiții și a contribuit la dezvoltarea regiunii). În cazul ținutului Herța însă, ocupanții sovietici nu s-au mai oboșit să prezinte justificări sau argumente, ci au anexat zona explicând pe șleau că, odată ce anexează Basarabia, mai au nevoie de un teritoriu adiacent prin care să protejeze linia de cale ferată ce trece prin Noua Suliță (și gara de acolo). Cu asemenea argumente, regimul totalitar bolșevic putea revendica ocuparea întregii României, pentru a proteja calea ferată din Basarabia.

Consider că în 1997, cu ocazia semnării tratatului de bază între Ucraina și România, Bucureștiul putea să revendice cel puțin ținutul Herța, cele patru insule dunărene și insula Șerpilor, atunci când a renunțat, pentru prima oară în istorie, la nordul Bucovinei, nordul și sudul Basarabiei, care au ajuns în cadrul granițelor Ucrainei independente. Această revendicare putea fi făcută în fața Curții Internaționale de la Haga, unde s-ar fi putut arăta crima comisă la 28 iunie 1940 față de populația din ținutul Herța. În 1997 România nu a avut oamenii politici care să fi pus interesul populației românești vitregite, rămase la 3 iulie 1940 în afara granițelor statului român, mai presus de interesele politice de moment. După cum se știe, cu toate că autoritățile române au declarat că au făcut „un sacrificiu istoric” prin semnarea tratatului ucraineano-român din 1997, prin care pentru prima dată în istorie au consimțit cedarea teritoriilor istorice românești ajunse în cadrul Ucrainei, România nu a fost acceptată ca membru NATO la summit-ul de la Madrid din 8-9 iulie 1997. Calitatea morală a ministrului de externe Adrian Severin, care a pledat pentru acel tratat (în condițiile în care președintele Emil Constantinescu, fiind un geolog, era departe de a înțelege ce se întâmplă și care este semnificația tratatului) a ieșit în evidență în martie 2011, când, în calitate de parlamentar european, a fost prins în flagrant, acceptând de la jurnaliști deghizați în lobbyiști 12 000 euro pentru un amendament propus de Sebastian Bodu [32]. Deși implicarea lui în acea afacere de corupție a fost vădită, el a refuzat să-și dea demisia de onoare.

Referințe:

1. Popescu I. Români din raionul Herța (Ținutul istoric Herța), <http://www.universulromanesc.org/biblio/romanii-din-tinutul-herta.html>, 30.01.2012.
2. Ciachir N. Basarabia sub stăpânire țaristă (1812-1917). - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1992, p.110.
3. Popescu I., Ungureanu C. Români din Ucraina între trecut și viitor. Români din regiunea Cernăuți. - Oradea: Primus, 2010, p.170.
4. Ibidem, p.131.
5. Ungureanu C. Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918). - Chișinău: Editura Civitas, 2003, p.29.
6. Ibidem, p.19.
7. Ibidem, p.30.

8. Popescu I., Ungureanu C. Op. cit., p.132.
9. Ibidem, p.131.
10. Dobrinescu V. F. Bătălia pentru Basarabia. - Iași: Junimea, 1991, p.167.
11. Ibidem, p.161-162.
12. Ibidem, p.165.
13. Ibidem, p.249.
14. Ibidem, p.271.
15. Ibidem, p.256.
16. Șișcanu I. Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940. - Chișinău: Civitas, 2007, p.58-59.
17. Ibidem, p.97-98.
18. Ibidem, p.105.
19. Ibidem, p.134-135.
20. Ibidem, p.200-201.
21. Ibidem, p.201.
22. Ibidem, p.202.
23. Ibidem, p.204.
24. Ibidem, p.205-206.
25. Ibidem, p.206.
26. Ibidem, p.207.
27. Ibidem.
28. Ibidem, p.208.
29. Șișcanu I. Op. cit., p.121.
30. Ibidem, p.231.
31. Dobrinescu V. Fl. Op. cit., p.230-231.
32. Culisele scandalului din Parlamentul European. Adrian Severin a acceptat de la jurnaliști deghizați în lobbyiști 12 000 euro pentru un amendament propus de Sebastian Bodu. - În: Gândul.info, 20.03.2011, <http://www.gandul.info/news/culisele-scandalului-din-parlamentul-european-adrian-severin-a-acceptat-de-la-jurnalisti-deghizati-in-lobbyisti-12-000-de-euro-pentru-un-amendament-depus-de-sebastian-bodu-8078738> (accesat 3.02.2012).

Prezentat la 18.05.2012